

NOBILIMEA DIN COMITATUL UGOCEA (SECOLELE XIII-XVI)

Lucrarea de față a urmărit evoluția generală și mai ales specificul nobilimii din comitatul Ugocea în secolele XIII-XVI printr-o metodă care presupune analiza paralelă a familiei nobiliare, din punct de vedere genealogic și antropologic, a relației dintre familie și moșia nobiliară, respectiv a structurii domeniului nobiliar, și a legăturilor dintre familie și cariera nobiliară, ca factor decisiv al ascendenței și statutului social. Toate aceste ramuri de cercetare, mai conservatoare, se subscriu și unei teme mai largi, a relațiilor personale dintre nobili, a posibilităților de surprindere și a efectului acestora asupra evoluției nobilimii zonale. În opinia noastră, aceste direcții de analiză coroborate pot conferi o imagine de ansamblu a nobilimii medievale din Ugocea și a specificului acestuia ca și comitat, prin prisma familiilor nobiliare.

Nobilimea Ugocei medievale este bine structurată din punct de vedere al statutului social conferit de proprietatea economică. Astfel, centrul comitatului este dominat de domeniul principal al acestuia, domeniul cetății Nyaláb, care cumula aproape o treime din teritoriul Ugocei, și ai cărei stăpâni dominau și din punct de vedere social viața comitatensă. La polul opus, zona satelor locuite de nobili mici, cu o proprietate funciară extrem de modestă, este delimitată foarte bine în zona vestică a comitatului și la sud de râul Tisa, cu doar două localități – Sásvár și Szirma – în nordul râului. Teritoriul rămas este divizat între un număr redus de nobili mijlocii și familiile descendente a trei neamuri nobiliare: Káta, Hontpázmány și Gútkeled, care au proprietari în zonă în urma unor donații regale, pe parcursul secolului al XIII-lea. În lipsa unei cetăți de comitat, nu putem determina clar care a fost centrul acestuia în evul mediu. Din punct de vedere al statutului, până în momentul transformării în moșie nobiliară, Nagyszöllős-ul a fost fără îndoială cel mai important, bucurându-se și de statutul de *civitas* începând cu cea de a doua jumătate a secolului al XIII-lea. Locul de întâlnire al nobililor și totodată locul Scaunului Judiciar al comitatului l-a constituit însă, pentru cea mai mare parte a evului mediu, localitatea Sásvár.

Ugocea medievală a beneficiat de mai multe monografii în cadrul istoriografiei maghiare, însă nici una nu s-a orientat decât tangențial înspre problematica socială nobiliară. Cel mai important merit al autorilor care au abordat tema comitatului medieval Ugocea este colectarea și sistematizarea unei părți importante a surselor documentare, care facilitează în mod semnificativ noile interpretări istoriografice. Cu toate acestea, tema aleasă a oferit suficiente oportunități de cercetare: deși Ugocea prezintă o complexitate socială similară oricărui comitat medieval, grupurile elitei sociale sunt mai reduse din punct de vedere cantitativ, permițând realizarea unor baze de date relativ complete și abordări tematice aproape exhaustive pe subiectul nobilimii.

Sursele nepublicate, care constituie o parte semnificativă a lucrării de față, se concentrează în cea mai mare măsură la Arhivele Naționale Maghiare din Budapesta, în fondul

diplomelor de dinainte de Mohács (1526). Aici sunt păstrate o mare parte a arhivelor de familie din Ugocea, cu cele mai importante informații privind nobilimea. Dintre arhivele locurilor de adevărate care își extindeau jurisdicția asupra teritoriului Ugocei medievale, cel mai bogat în surse documentare este Conventul din Leles, ale cărui fonduri se păstrează la Arhivele Naționale ale Slovaciei din Bratislava. O parte a arhivei comitatului Ugocea este păstrată și la ora actuală în Ucraina, la Arhiva de Stat a Regiunii Transcarpatia din Beregovo. Perioada medievală este reprezentată în primul volum (opis) al fondului *Comitele Suprem al comitatului Ugocea*, acoperind îndeosebi perioada evului mediu târziu și cea premodernă.

Sursele editate cele mai utile cuprind publicațiile de arhive de familie (Perényi), publicațiile tematice care includ și regiunea vizată de noi (Diplomele autorităților comitatense ale comitatelor Ugocea, Satu Mare, Bereg și Szabolcs) și edițiile de surse structurate cronologic, editate în România și Ungaria.

Metodologia utilizată în cursul cercetării și caracteristicile surselor documentare păstrate au determinat structurarea lucrării după următorul cuprins:

I. INTRODUCERE

II. SURSE ȘI METODOLOGIE

III. ASPECTE ALE SOCIETĂȚII NOBILIARE DIN COMITATUL UGOCEA ÎN SECOLELE XIII-XVI

III.1. Familii nobiliare descendente din neam. Studiu de caz – neamul Káta

III.1.1. Conceptul de „neam nobiliar” în Ungaria medievală. Considerații terminologice

III.1.2. Neamul Káta în secolul al XIII-lea

III.1.2.1. Primele informații privind neamul Káta în zona comitatelor Ugocea – Satu Mare

III.1.2.2. Extinderea teritorială a domeniului neamului Káta în cea de a doua jumătate a secolului al XIII-lea

III.1.2.3. Familii descendente din neamul Káta. Distincția nominală între familii

III.1.3. Familii descendente din neamul Káta în secolul al XIV-lea

III.1.3.1. Situația economică a familiilor descendente din ramura de Satu Mare-Ugocea a neamului Káta în jurul anului 1323

III.1.3.2. Structura domeniului din Ugocea și comitatele vecine aparținând familiilor descendente din neamul Káta la jumătatea secolului al XIV-lea

III.1.4. Stingerea familiilor descendente din neamul Káta. Sistemul de moștenire

III.1.4.1. Evoluția domeniului familiilor descendente din ramura Satu Mare – Ugocea a neamului Káta până la începutul secolului al XVI-lea

III.1.5. Relații inter-familiale

III.1.5.1. Relațiile dintre familiile descendente din neamul Káta

III.1.5.2. Relațiile familiilor descendente din neamul Káta cu alte familii din comitatul Ugocea

III.1.6. Cariere nobiliare ale descendenților din neamul Káta

III.1.7. Rolul femeii în familia nobiliară. Alianțe matrimoniale

III.2. Familii de origine română în comitatul Ugocea. Studiu de caz: familia de Bilke

III.2.1. „Wolacorum nostrorum de Bilke”

III.2.2. „Nobiles de Bilke”

IV. DOMENIUL NOBILIAR ȘI ADMINISTRAREA SA ÎN UGOCEA MEDIEVALĂ

IV.1. Domeniul Nyaláb în primele secole de existență. Domeniul regal

IV.1.1. Structura domeniului regal Nyaláb

IV.1.2. Funcționarea domeniului regal Nyaláb

IV.2. Domeniul Nyaláb ca proprietate a Drăgoșeștilor

IV.2.1. Descendenții lui Dragoș la finalul secolului al XIV-lea

IV.2.2. Schimbări în viața domeniului odată cu trecerea în proprietate nobiliară

IV.2.3. Declinul Drăgoșeștilor. Pierderea domeniului Nyaláb

IV.2.4. Noii proprietari ai domeniului Nyaláb. Familia Perényi

IV.3. Procesul privind domeniul Nyaláb între familiile Drágfi și Perényi. Acțiuni juridice

IV.4. Circumstanțele procesului. Domeniul Nyaláb și proprietarii săi în secolul al XV-lea

IV.4.1. Familia Perényi în secolul al XV-lea

IV.4.2. Familia Drágfi în secolul al XV-lea

IV.5. Organizarea administrativ-economică a domeniului Nyaláb la finalul evului mediu

V. IMPLICAREA NOBILIMII ÎN ADMINISTRAȚIA DE COMITAT ÎN EVUL MEDIU.

CAZUL COMITATULUI UGOCEA

V.1. Începuturile comitatului Ugocea

V.1.1. Istoriografia maghiară

V.1.2. Istoriografia română

V.1.3. Interpretare

V.2. Comitele și vicecomitele de comitat

V.2.1. Comitele în perioada 1220-1336

V.2.2. Comitele și vicecomitele în perioada 1337-1372

V.2.3. Comitele și vicecomitele în perioada 1373-1526

V.3. Juzii nobililor

V.4. Jurații asesori

V.5. Funcționarea comitatului nobiliar

V.5.1. Scaunul de judecată al comitatului

V.5.2. Adunările proclamate

V.5.3. Adunările generale comitatense

V.5.4. Adunările palatinale

VI. CONCLUZII

VII. CATALOGUL FAMILIILOR NOBILIARE DIN COMITATUL UGOCEA

VIII. BIBLIOGRAFIE

IX. ANEXE

În încercarea de a oferi un spectru cât mai larg cercetărilor sociale ale grupului nobiliar, acesta a fost abordat din mai multe perspective. Cercetarea genealogică, folosind și mijloace

propriii antropologiei sociale, constituie prima parte a lucrării de față. Bazat pe studiu de caz, acest capitol abordează într-o primă etapă istoria familiilor descendente din neamul Káta în secolele XIII-XVI, ca pe un etalon de la care pot fi generalizate la toate neamurile nobiliare din comitat anumite forme de comportament social demonstrabile. Cea de a doua parte din acest capitol abordează în același mod un alt grup distinct al elitei nobiliare, și anume nobilimea românească/de origine română. Ca studiu de caz, se utilizează unul dintre cele mai bine reprezentate cazuri din punct de vedere documentar, și anume familia de Bilke. Se încearcă în primul rând surprinderea elementelor individualizante ale nobilimii de origine română, precum și distingerea acelor elemente care persistă în timp și după integrarea de drept în grupul elitei medievale maghiare.

Cel de al doilea capitol al tezei se referă la conexiunea dintre familie și domeniu nobiliar, analiza încercând să deslușească, pe cât posibil, strategiile de administrare a domeniului. Capitolul de bazează pe analiza domeniului Nyaláb, cel mai întins și mai bine documentat din comitatul Ugocea, urmărind statutul și extinderea sa prin prisma acțiunilor proprietarilor, de la stadiul de domeniu regal și până la stabilizarea sa definitivă în proprietatea familiei Perényi, la turnura secolelor XV-XVI.

Capitolul al treilea cuprinde o analiză a comitatului nobiliar din punct de vedere administrativ, tot prin prisma familiilor nobiliare incluse în funcționarea de comitat. În paralel, este analizat și modul de funcționare a comitatului nobiliar ca și cadru de desfășurare a activității nobilimii prin intermediul diverselor instituții comitatense și extra-comitatense, al căror scop este reglementarea juridică și administrativă a problemelor comitatului.

Ultima parte a lucrării o reprezintă baza de date în sine a familiilor nobiliare din Ugocea, care include fiecare de astfel de unitate menționată pe parcursul evului mediu ca proprietar funciar în comitat. Catalogul stă la baza concluziilor generale, mai ales în ceea ce privește categoria nobililor mici, care la nivel de unitate familială beneficiază de puține informații documentare și, drept urmare, o analiză la nivel de ansamblu este mai eficientă.

Una dintre cele mai importante rezultate ale deslușirii evoluției incipiente a comitatului este posibilitatea de a crea o „hartă socială” a Ugocei, care din cauza limitărilor surselor îi privește însă exclusiv pe nobili. Specificul comitatului vizat îl constituie o delimitare destul de clară a nobilimii în funcție de rangul social: zona nobililor mici, regiunile domeniilor nobiliare „mijlocii”, locuită în principal de descendenții neamurilor nobiliare ajunse în Ugocea în secolul al XIII-lea, și fostul domeniu regal Nyaláb, devenit după donarea către nobili în cel mai important domeniu economic din Ugocea.

Formarea comitatului nobiliar, în cursul unei evoluții cu punctul culminant în cea de a doua jumătate a secolului al XIII-lea, constituie un moment de turnură și pentru evoluția nobilimii comitatense, deoarece din această perioadă poate fi cercetată pe baza unor surse mai reprezentative implicarea familiilor nobiliare în administrația de comitat.

Funcționarea administrației de comitat a fost cercetată din două perspective. În primul rând, și cel mai concludent din punct de vedere al familiilor nobiliare, din perspectiva funcționarilor de comitat: comitele și vicecomitele, apoi juzii nobiliari și, pentru o scurtă

perioadă de timp, jurații asesori. Comitele și vicecomitele de comitat au fost analizați în paralel, din cauza caracterului interdependent al celor două funcții (primul îl numește pe cel de al doilea). Schimbarea care influențează în mod direct nobilimea comitatensă, în cea de a doua jumătate a secolului al XIV-lea, este trecerea de la vicecomiții familiari ai comitelui, recrutați de obicei din zona de origine a acestuia, la cei locali, comitatensii sau din comitatele vecine. În opinia noastră, modificarea se leagă de tranziția către un nou sistem de proprietate provocată de politica regelui Sigismund de Luxemburg. Diminuarea numărului de domenii regale lasă fără *honor* comiții de comitat și, astfel, fără surse de venit vicecomiții familiari care administrau în locul seniorului domeniile regale. Soluția găsită de comiți, al căror prestigiu la nivel de regat se diminuase încă din timpul lui Ludovic de Anjou, este angajarea vicecomiților locali, de obicei exact din comitatul al cărui funcție supremă o ocupau, pentru a nu provoca deplasarea familiarilor. Cândva între 1380-1400, astfel, a început să devină o regulă atribuirea funcției de vicecomite de Ugocea unor nobili mijlocii de origine locală, care nu mai este în mod neapărat necesar să îndeplinească rolul de familiari ai comitelui. Specific pentru Ugocea, în special în secolul al XV-lea, este numărul mare de vicecomiți de origine din Satu Mare, care îndeplinesc inițial aceeași funcție în comitatul vecin. Motivul constă probabil atât în faptul că de multe ori comitele de Ugocea e și comite de Satu Mare, dar și în desfășurarea comună a adunărilor nobiliare a celor două comitate, în care vicecomitele are rolul principal. Astfel, este posibil ca asocierea să fi depășit granițele unei simple reuniuni periodice, și să fi transformat într-un împrumut de elemente umane dinspre Satu Mare. Și în acest caz, este vizibilă caracteristica Ugocei de comitat mic, pentru că în sens invers migrația este făcută rareori. O consecință importantă a acestor transferuri de la un comitat la altul este transformarea, în unele cazuri, a funcției de vicecomite într-o carieră de familie, care cuprinde mai multe generații consecutive. În paralel cu modificarea componenței nominale a listei vicecomiților, se modifică și statutul comitelui, stabilizarea acestuia, de obicei într-un comitat (sau mai multe) în care beneficiază de posesiuni semnificative.

Modul de selectare a juzilor nobiliari, care sunt și elementul definitoriu al funcționării comitatului nobiliar, este destul de neclar în cazul comitatului Ugocea, în primul rând din cauza lacunelor documentare. Este vizibil în primul rând că nu există vreo legătură demonstrabilă între mandatul unui comite și mai ales vicecomite și cel al juzilor nobiliari. În schimb, statutul social se pare că determină în marea majoritate a cazurilor alegerea juzilor. Pentru secolul al XV-lea, aceștia sunt selectați aproape exclusiv din rândul nobililor mici, însă nu în mod necesar din aceleași familii. În cazul Ugocei nu a fost valabilă concluzia emisă în cazul altor comitate din vecinătate (de exemplu, Szabolcs), unde s-a observat transformarea funcției de jude al nobililor într-o carieră de familie, similar cazului vicecomiților.

A doua perspectivă de cercetare a administrației de comitat s-a realizat prin prisma analizei funcționării efective a comitatului nobiliar, în toate formele sale de manifestare: scaunul de judecată al comitatului, cel mai important element, adunările proclamate, adunările generale de comitat și adunările palatinală, cu toate activitățile specifice fiecăreia dintre ele și care pot fi stabilite pe baza documentelor păstrate. Se pot emite însă doar anumite presupuneri privind numărul și frecvența diverselor tipuri de adunări. Un fenomen interesant al funcționării

adunărilor generale, specific zonei care cuprinde și Ugocea, constă în schimbările aduse de regele Sigismund. Acesta încearcă la un moment dat instituirea unor „guvernatori” în fruntea unor zone mai largi (care cuprind mai multe comitate), care să răspundă inclusiv de organizarea acestor adunări. Încercările se pierd totuși după cel de al doilea deceniu al secolului al XV-lea.

Legătura dintre familia nobiliară și moșie moșiei este una dintre cele mai importante caracteristici și totodată metode de cercetare a nobilimii. Specific Ugocei este existența unui singur domeniu mare, de cetate, cu centrul la Nyaláb. Situat în partea centrală a comitatului, acesta cuprinde în teritoriul său un număr de aproximativ 15 sate (variabil în timp) și aproape o treime din suprafața totală a comitatului. Stăpânul Nyalábului era și din punct de vedere economic, și din punct de vedere al statutului social cel mai puternic om din comitat. Din perspectivă economică, tot ceea ce se poate realiza în cazul Nyalábului, pentru a oferi o imagine relativ completa asupra evoluției sale economice este colectarea și coroborarea unor documente păstrate de la finalul evului mediu și din perioada premodernă, care oferă informații privind numărul și structura sesiilor iobăgești pe localități, a porților, productivitatea agricolă și capacitatea de dezvoltare pentru fiecare caz în parte. Unul dintre izvoarele mai timpurii îl reprezintă un document redactat în 16 aprilie 1450, care a permis evaluarea a jumătate din domeniul Nyaláb la 547 de sesii, dintre care 477 locuite și 70 pustii. Numărul total al sesiilor domeniului Nyaláb trebuie să fie astfel de cel puțin 1100. Pentru secolul al XVI-lea, ni s-a păstrat conscripția dicală din anul 1549, care precizează numărul de porți aparținând unui anume proprietar în cazul fiecărui sat în parte. Comparând cele două documente, observăm că numărul total de unități impozabile al domeniului Nyaláb scăzuse într-un secol de la aproximativ 1100 până la 732. Scăderea poate fi explicată eventual prin schimbarea între timp a unității de impozitare, de la sesie la poartă, și prin sustragerile de la plata impozitelor, frecvente în perioadă. Numărul de sate componente ale domeniului Nyaláb crește până în perioada premodernă. De la aproximativ 10-15 sate în evul mediu, acesta sporește la 21 în 1549 și 26 în 1697. Ceea ce este însă important de menționat în privința Nyalábului este că structura etnică a acestuia, pe sate, este precizată încă de la primele documente care descriu componența acestuia. Astfel, Nyalábul cuprindea la începutul secolului al XV-lea posesiunile maghiare (*villae hungaricae*) Királyháza, Veréce, Szászfalu și FeketeArdó, și posesiunile românești (*villae wolahallium*) Kirva, Csarnató, Comlăușa, Széphegy, Turț și Bătarci. Proprietățile românești și maghiare de pe domeniul Nyaláb continuă să fie enumerate constant în documente, singurul lucru care se schimbă, spre finalul secolului al XV-lea, este apariția posesiunilor rutene, îndeosebi în partea de nord a comitatului.

Istoria propriu-zisă a familiilor nobiliare, pornind de la abordarea genealogică și antropologică, și trecând prin ambele direcții menționate mai sus, cele ale moșiei și ale carierelor nobiliare, a fost abordată în două moduri. Primul este studiul de caz, acolo unde analiza unui element bine ales este capabilă să traseze liniile principale ale unei întregi teme. O a doua metodă de cercetare a constat în realizarea unui catalog al 116 familii nobiliare din Ugocea, structurat în fiecare caz în parte pe capitole standard privind originea și „datarea” (prima menționare) a familiei nobiliare, structura, locația și, unde este posibil, dimensiunile moșiei

nobiliare, carierele nobiliare și relațiile de familiaritate cunoscute în cazul fiecărei familii în parte.

Una dintre concluziile cele mai evidente ale analizelor realizate prin metodele expuse mai sus este că nu se poate aborda o istoria unei familii nobiliare referindu-ne exclusiv la legăturile sale cu comitatul Ugocea. Cu alte cuvinte, statutul unei familii poate fi deslușit doar prin cunoașterea amănunțită a întregii sale capacități economice, chiar dacă acestea sunt privite ca unități domeniiale separate, a carierelor urmate de membrii săi indiferent la ce zonă sau la ce nivel, a relațiilor cu alte familii sau cu personaje mai proeminente din oricare alt comitat.

O altă concluzie generală a analizei se referă la ierarhiile create în rândul grupului nobiliar, bazate pe puterea economică și statutul social, care sunt interdependente. Astfel, se aplică și în cazul Ugocei divizarea acceptată deja în istoriografie, care îi plasează pe prima poziție pe nobilii mari, în multe cazuri individualizați și în evul mediu (de la finalul secolului al XIV-lea) prin utilizarea atributului de „baron”. Acest tip de nobili se bucură de obicei de un prestigiu înalt la nivel de stat, fac parte din anturajul imediat al regelui, iar evoluția familiei este de multe ori influențată decisiv de relațiile cu suveranii.

Famiiliile descendente din neam reprezintă marea majoritate a nobilimii mijlocii din Ugocea, așa-numita aristocrație de comitat, din cadrul cărora sunt selectați funcționarii de rang superior ai comitatului (vicecomitele, jurații asesori și, inițial, juzii nobililor). În ceea ce privește apartenența la un neam nobiliar, specifică majorității nobilimii mijlocii din Ugocea, se constată că ulterior secolului al XIV-lea nu există un comportament social specific. În cadrul social general, nu se observă o distincție a nobililor care descind din neam, relațiile lor cu alte familii desfășurându-se conform statutului de moment. Relațiile de rudenie inițiale continuă însă să se manifeste în cadrul ramurilor colaterale și sunt o parte importantă a dreptului de moștenire. Transferul moștenirii la ramurile colaterale nu se realizează decât în cazuri rare firesc, fără probleme de succesiune. Încercarea de a controla drumul acesteia se manifestă în primul rând din partea familiei în pericol de stingere, care preferă de multe ori să lase proprietatea descendenților direcți de sex feminin, decât ramurilor colaterale. În lipsa posibilității redactării unui testament, ultimii proprietari recurg la artificii juridice, adeseori *praefectio* (transformarea juridică a fiicelor în băieți, cu drept de moștenire funciară), pentru a asigura transferul proprietăților în direcția dorită.

După împărțirea neamului în familii, acestea au o evoluție total distinctă, care duce uneori la crearea de diferențe de statut importante între diferite ramuri descendente. Aceste diferențe sunt însă extrem de mobile, o familie putând sărăci sau evolua mult pe parcursul unei singure generații. Este important de precizat că famiiliile descendente din neam nu sunt aproape niciodată familiarii baronilor locali. În general, legăturile de familiaritate ale acestora se manifestă în alte direcții, și nu de puține ori, relațiile cu aristocrații proprietari în Ugocea sunt unele tensionate.

La polul social opus, famiiliile de nobili mici sunt analizate mai ales pe baza catalogului famiiliilor nobiliare. Rezultatele acestuia confirmă în primul rând afirmațiile istoriografiei de specialitate, care susține că în Ugocea zona locuită de acest tip de nobili este una dintre cele mai

bine delimitate de pe teritoriul regatului maghiar medieval. Apariția nominală masivă a familiilor nobiliare mici în secolul al XV-lea, și mai ales spre mijlocul acestui secol, nu înseamnă și apariția efectivă a acestora. Mai degrabă, se leagă de schimbarea formei și a structurii surselor documentare. Astfel, în această perioadă documentele emise de autoritățile comitatense și de locurile de adevărire din apropiere cresc ca număr și devin mai complete din punct de vedere al informațiilor conținute. Pentru nobilii mici, este relevant deoarece menționarea lor se face cu precădere în acest tip de documente, și nu în cele emise de curtea regală, unde aceștia ajung rareori. De asemenea, modul în care sunt menționate familiile de nobili mici diferă între documentele emise de înaltele instanțe ale țării și autoritățile de la nivel local. Spre deosebire de nobilii mijlocii sau mari, unde numele de familie constituie de fapt o locație geografică, denumirea moșiei de origine sau de reședință, numele nobililor mici conține două precizări: primul este numele de familie propriu-zis, al doilea este localitatea-centru a familiei, de obicei locul de reședință al acesteia. Completarea este necesară din cauza numărului mare de nobili din același sat, care totuși formează mai multe familii distincte. Pe baza acestei informații, se poate deduce că o proprietate nobiliară în satele de nobili mici nu putea să cuprindă mai mult de 1-5 sesii iobăgești.

În majoritatea cazurilor, nu putem stabili dacă, și care dintre familiile de mici nobili rezidente în același sat sunt înrudite. Cel mai probabil, în majoritatea cazurilor nu este vorba despre un nucleu desprins în numeroase ramuri, așa cum ne fac să credem unele lucrări de genealogie mai vechi, ci de mai multe nuclee fără legătură, fiecare beneficiind de anumite ramuri descendente.

Există posibilitatea ca unele dintre familiile ugotene menționate în lucrările de specialitate să fie doar creații istoriografice. Dacă familia respectivă beneficiază de doar două-trei apariții documentare și, mai ales, dacă acestea sunt legate de un singur personaj, este mult mai posibil ca mențiunea să reprezinte doar o poreclă, iar purtătorul său să nu fie membrul unei familii separate.

În cadrul multora dintre familiile de nobili mici, diviziunea între ramurile descendente nu se produce pe perioada studiată de noi, acestea preferând să folosească pământul în comun chiar și timp de mai multe generații. Unul dintre motivele acestui tip de administrare a domeniului poate fi divizarea recentă a ramurilor colaterale, care nu s-a transpus încă în domeniul funciar. O altă motivație plauzibilă este dimensiunea mică a moșiei. Pentru a putea beneficia de toate utilitățile acesteia (mori, păduri etc.) este mai eficient ca proprietatea să nu fie divizată în cazul în care nu există probleme majore între descendenți.

Din punct de vedere al carierelor, nobilii mici ajung în general la funcția de jude al nobililor, și doar în cazuri rare acced la cea de vicecomite. Cele mai multe relații de familiaritate se înregistrează cu nobilii mijlocii, caz în care joacă rolul unor gărzi de corp și nu beneficiază de avantaje importante la nivel de statut. Mulți dintre cei care reușesc însă să ajungă familiari ai nobililor mari ajung în secolul al XV-lea să urmeze o școală, cu siguranță îndrumați de protectorii lor. În cazul acestor investiții, atât familiaritatea, cât și obișnuința de a învăța carte se

transpun pe mai multe generații, oglindind tendința de transformare a acestor familii într-o nobilime „de robă”, specifică perioadei premoderne.

Nobilii de origine română constituie o problemă distinctă, tratată separat în cadrul lucrării de față. Fiind încadrate în domeniul nobiliar Nyaláb încă de timpuriu, satele românești nu au produs nobili în evul mediu, doar în perioada premodernă aici apărând un număr important de armaliști. Istoria familiei de Bilke, de origine din Bereg, reprezintă însă un exemplu în care elementele originii românești pot fi distinse pentru o perioadă mai lungă de timp. Inițial protejați ca voievozi ai românilor din Bereg, aceștia ajung în scurt timp să trebuiască să lupte cu armele specifice ale nobilimii, și să renunțe la privilegiile care nu mai erau deja respectate la nivel local. Începând cu domnia lui Sigismund, diferențele dintre familia de Bilke și alți nobili din regat se șterg treptat, până la asimilarea totală în cadrul nobilimii de drept. Ca și specific al nobilimii românești, privită prin intermediul acestui studiu de caz, este vizibilă mai ales la început neglijarea obligației de a se prezenta în fața instanțelor de judecată (obișnuință căpătată de pe urma privilegiilor anterioare). Tendința de a păstra proprietățile funciare nedivizate, în ciuda apariției timpurii a ramurilor colaterale, este indicată atât de precizările documentare directe, cât și de obișnuința membrilor familiei de a se căsători între ei, uneori chiar între rude apropiate. Apartenența religioasă la cultul catolic este vizibilă cel puțin de la jumătatea secolului al XV-lea. Mai merită menționată, ca un element rar întâlnit, conștiința familiei de apartenență la Episcopia Milcoviei din Moldova, care nu funcționa practic în acea perioadă, însă titlul onorific de episcop era conferit vicarului de Strigoniu.

Ca și o concluzie generală, din punct de vedere al studiului moșiei nobiliare și, deci, a familiei nobiliare, este relevantă tendința generală de pauperizare a domeniilor în evul mediu. Modul și ritmul diviziunilor între familiile nobiliare, crearea ramurilor descendente și divizarea proprietăților în sistem de *portione possessionaria* a dus la o dispersare a domeniului, care rareori a lăsat o moșie sau un sat întreg în proprietatea unei singure familii. Până în secolul al XVI-lea, astfel, nu doar localitățile de nobili mici, ci și cele ale nobililor mijlocii (Fancsika, Újhely, Ardó etc.) au ajuns să fie împărțite între descendenții proprietarilor inițiali – care și-au păstrat totuși partea majoritară – și alți nobili din zonă, posesori uneori a doar câteva parcele, dar care oferă o complexitate suplimentară studiului domeniului nobiliar.

Cuvinte cheie: comitatul Ugocea, evul mediu, nobilime, familie nobiliară, domeniu nobiliar, administrație de comitat